

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Reuter, Martina

Title: Mary Wollstonecraft och autonomins uppkomst : En studie i filosofihistoriens marginaliseringsmekanismer

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © 2018 Author

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Reuter, M. (2018). Mary Wollstonecraft och autonomins uppkomst : En studie i filosofihistoriens marginaliseringsmekanismer. *Norsk Filosofisk Tidsskrift*, 53(02-03), 105-118.

<https://doi.org/10.18261/issn.1504-2901-2018-02-03-06>

Mary Wollstonecraft och autonomins uppkomst:

En studie i filosofihistoriens marginaliseringsmekanismer

Martina Reuter

Jyväskylä universitet

Docent i filosofi och universitetslektor i genusforskning, Institutionen för samhällsvetenskaper och filosofi, Jyväskylä universitet

anna.m.reuter@jyu.fi

SAMMANDRAG

Uppsatsen granskar marginaliseringen av kvinnor i filosofins historia genom att fästa uppmärksamhet vid hur filosofihistorieskrivningen bidragit till denna marginalisering. Utgångspunkten är J. B. Schneewinds inflytelserika bok *The Invention of Autonomy* (1998) och det faktum att Schneewind, trots ett explicit intresse för en egalitär moralfilosofi och ett brett fokus på moralfilosofis utveckling, inte inkluderat en enda kvinnlig tänkare. Uppsatsen består av fem avsnitt. Först presenterar jag några generella synpunkter på filosofihistorieskrivningens marginaliseringsmekanismer. Det andra avsnittet presenterar Schneewinds huvudargument och i det tredje granskar jag hans val att inte inkludera frågan om jämlikhet mellan könen. Det fjärde avsnittet presenterar Mary Wollstonecrafts bidrag till autonomins uppkomst med ett specifikt fokus på hur hon utvecklar Jean-Jacques Rousseaus uppfattning om moralfostran. I min avslutande sammanfattning pekar jag på en parallell mellan Schneewinds negligering av kvinnliga tänkare och hans negligering av frågan om moralfostran, och belyser på vilket sätt förbiseendet av moralfostran också haft en negativ inverkan på hans tolkning av autonomins uppkomst.

ABSTRACT

This article studies the marginalization of women in the history of philosophy by focusing on how the writing of the history of philosophy has contributed to this marginalization. The point of departure is J. B. Schneewind's influential book *The Invention of Autonomy* (1998), and the fact that despite his explicit interest in an egalitarian moral philosophy and his broad focus on the development of moral philosophy, he has not included even one female thinker. The article consists of five sections. First, I make some general remarks on the mechanisms by which the writing of the history of philosophy tend to exclude women.

The second section presents Schneewind's main argument and in the third section, I examine his decision not to include a discussion of the equality between the sexes. The fourth section presents Mary Wollstonecraft's contribution to the invention of autonomy with a specific focus on how she critically develops Jean-Jacques Rousseau's views on moral education. In my concluding section, I point at a parallel between Schneewind's exclusion of female thinkers and his exclusion of the topic of moral education, and show how his negligence of moral education has negatively affected his interpretation of the invention of autonomy.

Nyckelord:

kvinnor, filosofins historia, marginalisering, Mary Wollstonecraft, J. B. Schneewind, Jean-Jacques Rousseau

Filosofihistoriska översikter innehåller sällan kvinnliga filosofer och minst lika sällan innehåller de explicita diskussioner av filosofiska problem relaterade till kön och genus.¹ Så är fallet, trots att många filosofer, med Platon och Aristoteles i spetsen, betraktade frågan om kön som ett seriöst filosofiskt problem, som måste analyseras ur såväl metafysikens som biologins, etikens och den politiska filosofins perspektiv. Delar av det speciellt Aristoteles skrev om kön har varit svårt att förena med senare uppfattningar om jämlikhet mellan könen och det är troligen en orsak till att filosofihistoriker, som inte velat underteckna hans uppfattningar, helt enkelt lämnat bort könsdiskussionerna. Aristoteles analyser av kön har kommit att betraktas som ett förbisebart uttryck för sin tids kulturella uppfattningar, och dessa analysers filosofiska relevans har därmed trivialiserats. Detta har ibland lett till snedvridna Aristotelesstolkningar, men ur ett feministiskt perspektiv betraktat är det största problemet att man på detta sätt kommit att skriva ut könsfrågan ur filosofihistorien. Viljan att följa jämlikhetsideal har haft den något paradoxala följderna att könsfrågan blivit filosofiskt irrelevant. Detta har kommit att gälla såväl metafysiska som etiska och samhällsfilosofiska frågeställningar.

Under de senaste decennierna har många feministiskt inspirerade filosofer arbetat med att re-vitalisera könsfrågan. Dessa studier har ofta uttryckligen tagit antikens könsdiskussioner som sin utgångspunkt, och de har utarbetats inom såväl den analytiska som den så kallade kontinental filosofin.² Det finns också många studier som visat hur kvinnor och frågor om könets relevans under århundradenas gång uteslutits ur den filosofiska gemenskapen,³

1. Jag har valt att genomgående tala om kön, inte genus, eftersom kön stämmer bättre överens med språkbruket i de filosofihistoriska texter jag diskuterar. Läsaren bör dock märka att jag inte talar om kön enbart i betydelsen biologiskt kön, utan också innefattar de sociala och psykologiska aspekter som man i samtida språkbruk ofta tillskriver genus.
2. Gällande antikens könsuppfattningar se Marguerite Deslauriers (2003 & 2009), Cynthia Freeland (1998), Luce Irigaray (1974), Kristin Sampson (2006), Vigdis Songe-Møller (1999) och Nancy Tuana (1994). Sara Heinämaa har bidragit till att re-vitalisera könsproblematiken inom den fenomenologiska traditionen (t.ex. Heinämaa, 2003) och Charlotte Witt (2011) inom den analytiska traditionen.
3. Dessa består både av historiska studier (t.ex. Schiebinger, 1989) och av studier i hur den filosofiska metaforiken påverkat kvinnors plats i filosofin (se Lloyd, 1999; & Reuter, 2010). Se också Tove Pettersens översikt (Pettersen, 2011).

men tillsvidare har uppmärksamheten inte i tillräcklig grad riktats på hur filosofihistorie-skrivningen i sig bidragit till dessa marginaliseringsmekanismer.⁴ I denna uppsats har jag valt filosofihistorie-skrivningen som mitt huvudsakliga tema och jag kommer att fokusera på ett specifikt verk, J. B. Schneewinds i många avseenden utmärkta bok *The Invention of Autonomy* (1998). Förutom att ge ett konkret exempel på hur filosofihistorie-skrivningen uteslutit kön och kvinnor, hoppas jag också kunna visa att liksom förbiseendet av könsfrågan kan försvaga en i övrigt utmärkt Aristoteles-tolkning, så har också Schneewinds förbiseende haft problematiska konsekvenser för hans tolkning av moralfilosofins historia.

I det första avsnittet presenterar jag några generella synpunkter på filosofihistorie-skrivningens marginaliseringsmekanismer, innan jag i de två följande avsnitten övergår till min specifika fallstudie, Schneewinds berättelse om autonomins uppkomst och hans negligering av frågan om jämlikhet mellan könen. I det fjärde avsnittet går jag närmare in på Mary Wollstonecrafts uppfattning om det moraliska handlandets förutsättningar och i det femte avsnittet sammanfattar jag vilken inverkan Schneewinds negligering har haft på hans tolkning av moralautonomins uppkomst.

1. FILOSOFIHISTORIE-SKRIVNINGENS MARGINALISERINGSMEKANISMER

Filosofihistorie-skrivningens marginaliseringsmekanismer ser delvis olika ut beroende på om man fokuserar på kvinnliga tänkare eller om man fokuserar på frågan om könsproblematikens filosofiska relevans. Låt oss börja med frågan om kvinnliga tänkare. Forskare som fokuserat på kvinnliga filosofer har visat att det speciellt under renässansen och inom den tidigmoderna filosofin fanns fler kvinnliga filosofer än man kunnat ana och att många av dem uppskattades av sin samtid, och inte minst av de samtida filosofer som filosofihistorie-skrivningen kommit att betrakta som tongivande för sin tid. Prinsessan Elisabeth av Böhmen och hennes omfattande brevväxling med René Descartes är det mest kända exemplet, men under samma tid verkade i Storbritannien flera kvinnliga filosofer varav till exempel Mary Astell, Damaris Cudworth Masham och Catharine Trotter Cockburn publicerade sig i kritisk dialog med såväl John Locke som varandra.⁵ Andra kvinnliga tänkare, såsom Anna Maria van Schurman, uppskattades av sin samtid, men tillhör den aristoteliska traditionen och därmed 1600-talets förlorare. Också filosofihistoriker som intresserat sig för Elisabeth har lätt kommit att betrakta dennas livslånga vän Schurman främst som en bibellärd discipel till Descartes skolastiska kritiker Gisbertus Voetius.⁶ Problemet är med andra ord inte enbart att kvinnor haft begränsade möjligheter att utveckla sitt filosofiska tänkande eller att de marginaliserades av sin egen samtid, utan också att kvinnliga filosofer nog funnits och rönt visst erkännande, men att de sedan skrivits ut ur filosofihistorien.

Marginaliseringen handlar inte enbart om kön, utan kön kombineras med flertalet olika faktorer, som varierar från fall till fall. Dels inverkar många olika sociala och kulturella fak-

4. Eileen O’Neills banbrytande artikel utgör dock ett undantag (O’Neill, 1998). Se också Sarah Hutton (2015) och Sandrine Bergès (2015).

5. Jacqueline Broad ger en god översikt över de kvinnliga 1600-talsfilosofer som hade kopplingar till den ”nya” filosofin (Broad, 2002).

6. Den engelska översättningen av Schurmans filosofiska verk presenterar hennes tänkande (Schurman, 1998) och idéhistorikern Carol Pal har studerat det intellektuella nätverk Elisabeth och Schurman tillhörde (Pal, 2012).

torer,⁷ och dels har marginaliseringen påverkats av vilka filosofiska frågeställningar historieskivarna ansett relevanta. Förbiseendet av Schurman handlar delvis om att hon tillhörde en filosofisk epok, den sena skolastiken, som kommit att betraktas som filosofiskt marginell. Fallet Elisabeth, å andra sidan, är nära kopplat till skillnaderna mellan olika sätt att tolka Descartes filosofi. Inom den franska tolkningstraditionen, som vid sidan av Descartes' metafysik och epistemologi av tradition också intresserat sig för hans moralfilosofi och antropologi, har Elisabeths brev, ända sedan de återupptäcktes och publicerades 1879, kommit att ges en viss relevans.⁸ Inom den anglo-amerikanska tolkningstraditionen, å andra sidan, som länge fokuserade nästan uteslutande på epistemologiska frågor och den så kallade cartesianska dualismen, var Elisabeths filosofiska gärning så gott som okänd ända tills den mot slutet av 1900-talet upptäcktes i samband med ett växande intresse för Descartes' antropologi och moralfilosofi.⁹ Här ser vi hur en kvinnlig tänkares erkännande kommit att vara nära förknippat med föränderliga uppfattningar om vilka filosofiska frågeställningar som är centrala och vilka som är marginella, utan att det explicit handlat om tänkarens kön.

Frågan om könsproblematikens marginalisering är i vissa fall direkt relaterad till de kvinnliga tänkarnas öde, men också beroende av andra faktorer. Speciellt under renässansen och det tidiga 1600-talet tog många kvinnliga tänkare såsom Christine de Pizan, Lucrezia Marinella, Marie le Jars de Gournay och Anna Maria van Schurman uttryckligen ställning i könsfrågan och gjorde så med filosofiska argument som var minst lika avancerade som de manliga filosofernas.¹⁰ Marginaliseringen av dessa filosofiska debatter – där både män och kvinnor deltog och som ofta går under namnet *querelle des femmes* – har att göra dels med frågan om filosofisk genre och dels mera direkt med vilka frågor historieskrivningen ansett ha filosofisk relevans. Debattinläggen skrevs i en polemisk genre som kommit att intressera litteratur- snarare än filosofihistoriker och i och med att könsfrågan betraktats som filosofiskt marginell har filosofihistoriker inte heller ansett det innehållsmässigt motiverat att gå in på temat. Negligerandet av Aristoteles filosofiska diskussioner om kön har haft konsekvensen att renässansens detaljerade könsdebatter, som ofta bottnade i intressanta nytolkningar av Platons och Aristoteles tänkande, har ansetts filosofiskt irrelevanta.

Jag övergår nu till min specifika fallstudie och presenterar först, i nästa avsnitt, Schneewinds huvudargument om autonomins uppkomst, för att sedan i det tredje avsnittet återkomma till könsfrågan och studera hur Schneewinds negligering av dess relevans inneburit att han också negligerat Wollstonecrafts bidrag till autonomins uppkomst.

7. Jag går inte in på dessa faktorer, som snarare tillhör den idé- och socialhistoriska forskningen, men vill i detta sammanhang nämna de möjligheter teoribildningen om intersektionalitet öppnar. Ett fokus på intersektionalitet studerar hur kön samverkar med olika sociala, ekonomiska och kulturella faktorer och det finns utrymme för många fler studier om hur t.ex. religion och social ställning påverkat kvinnliga filosofers möjligheter att utveckla sitt tänkande.
8. I inledningen till sin engelska översättning av Elisabeths korrespondens med Descartes ger Lisa Shapiro en sakkunnig översikt, som belyser så väl Elisabeths filosofiska betydelse som historiografiska och textkritiska frågor (Shapiro, 2007).
9. Svängningen i den anglo-amerikanska forskningstraditionen hängde i sin tur i viss mån ihop med ökande influenser från den franskspråkiga forskningen, något som är speciellt tydligt i Lilli Alanens Descartes-forskning (t.ex. Alanen, 2003).
10. Många av dessa verk finns publicerade i engelsk översättning i serien ”The Other Voice in Early Modern Europe”. Serieredaktörerna Margaret King och Albert Rabil Jr. ger en allmän översikt (t.ex. King & Rabil, 1998).

2. SCHNEEWIND OCH AUTONOMINS UPPKOMST

I sitt omfattande och inflytelserika verk *The Invention of Autonomy* studerar J. B. Schneewind hur den uppfattning om moralagentens autonomi som kulminerar i Immanuel Kants kategoriska imperativ uppkommit. Liksom valet av boktitel antyder, betonar Schneewind att autonomibegreppet var något Kant uppfann, snarare än upptäckte, och han betonar också att Kant gjorde mera än enbart formulerade en slutgiltig version av en idé som vi kan hitta redan hos hans föregångare. Det nydanande hos Kant var enligt Schneewind uttryckligen moralautonomins grundidé, tanken att det är enbart på grund av vår egen viljas diktat som vi underställs morallagen. På detta sätt bryter Kant med alla tidigare uppfattningar, enligt vilka morallagen måste ha en grund som är oberoende av moralagentens viljeakt, och som tidigare tänkare ansåg vara antingen Guds vilja eller hans intellekt. (Schneewind, 1998, s. 3–6.) Samtidigt som Schneewind betonar det unika i Kants filosofiska gärning betonar han också att vi kan förstå denna gärning enbart om vi förstår de problem Kant försökte lösa. Därför måste vi i detalj studera 1600 och 1700-talens moralfilosofi, och det är speciellt dessa omfattande studier som gett Schneewinds bok dess betydelse.

I sin historiska genomgång fokuserar Schneewind på hur en tidigare uppfattning, enligt vilken moraliska handlingar baserar sig på lydnad, småningom ger vika för uppfattningen att genuint moraliska handlingar måste basera sig på agentens självbestämmande (*self-governance*). Enligt Schneewind går denna utveckling hand i hand med att tidigare moralhierarkier ersätts av en uppfattning om alla agents jämlika förmåga att handla moraliskt (Schneewind, 1998, s. 6). Han betonar Jean-Jacques Rousseaus betydelse för denna utveckling: enligt Schneewind var det Rousseau som lärde Kant att respektera ”the moral status of ordinary people” (Schneewind, 1998, s. 488). Schneewinds detaljerade historiska översikt har många förtjänster. Han betonar bland annat att moralfilosofins utveckling inte kan förstås oberoende av dess teologiska kontexter, han tar upp många sådana tänkare som andra moralfilosofiska översikter ignorerat och han beaktar texter som skrivits inom ett flertal olika genrer. Alla dessa aspekter är väsentliga när man studerar kvinnliga tänkare. Men trots sina förtjänster har Schneewinds historieskrivning två blinda fläckar: trots sitt breda fokus har han inte inkluderat en enda kvinnlig tänkare och i sitt detaljerade studium av hur moralfilosofins utveckling förutsatt ett nytt jämlikhetsideal förbiser han i det närmaste fullständigt frågan om jämlikhet mellan könen.¹¹

Schneewinds bok är tjugo år gammal och man vill kanske tänka att motsvarande negliger inte är möjlig efter de senaste decenniernas feministiska nytolkningar av filosofins historia, men Jacqueline Broad och Karen Detlefsen har helt nyligen tvingats påpeka att Hilary Gatti (2015) trots sin ”intricate, multifaceted account of different kinds of freedom in the early modern era – including freedom from arbitrary power, freedom of conscience, and freedom of thought and speech [...] does not touch on the topic of women’s freedom from the domination of men” (Broad & Detlefsen, 2017, s. 2). Detta exempel visar också att det naturligtvis inte enbart är manliga filosofer som förbiser könsfrågor.

11. Undantaget, där jämlikhet mellan könen nämns, är intressant och jag återkommer till det i nästa avsnitt.

3. IMPLICITA ANTAGANDEN OM KÖN OCH FILOSOFISK RELEVANS

För att vidga vår förståelse av filosofihistorieskrivningens marginaliseringsmekanismer vill jag kort uppmärksamma den diskussion som förts om så kallade implicita antaganden. Empirisk socialpsykologisk forskning har redan länge intresserat sig för det fenomen som på engelska kallas *implicit attitudes* eller *implicit bias* och man har bland annat studerat hur försökspersoners utvärderingar av meritförteckningar påverkats av namn som avslöjat kön och etniska härkomst (Greenwald & Banaji, 1995). Sally Haslanger (2008) kopplade ihop intresset för implicita antaganden med frågan om varför kvinnor är så tydligt underrepresenterade inom filosofin, och denna frågeställning har vidareutvecklats av Jennifer Saul (2013).¹² Saul betonar att det finns forskning som antyder att människor tenderar att överestimera sin egen objektivitet och att människor med en explicit uppfattning om sig själva som förespråkare av jämlikhet i vissa situationer kan styras av implicita antaganden, som inte överensstämmer med deras explicita självförståelse (Saul, 2013, s. 43–44). Dessa slutsatser är inte konklusiva, de empiriska resultaten varierar, men det verkar som om explicita och implicita antaganden utgör delvis oberoende kognitiva strukturer, vilket möjliggör att det råder dissonans mellan dessa (Greenwald & Banaji, 1995, s. 8–9; Lane, Banaji, Nosek & Greenwald, 2007, s. 77).

Om vi nu återgår till filosofihistorieskrivningen, verkar det rimligt att anta att sådana implicita antaganden som kan styra evalueringen av en meritförteckning också kan styra filosofihistorikerns val av vilka filosofiska frågeställningar och vilka författare som är relevanta. När det gäller filosofihistorieskrivningen är det i stort sätt omöjligt att empiriskt testa hypotesen om implicita antaganden, men jag vill med hypotesens hjälp belysa hur Schneewind, trots sitt explicita fokus på alla agenters jämlika förmåga att handla moraliskt, samtidigt utesluter frågan om jämlikhet mellan könen.

Frågeställningen kan illustreras med utgångspunkt i den passage där Schneewind faktiskt nämner jämlikheten mellan män och kvinnor. Schneewind ger en mångsidig bild av moralfilosofins historia och en av de ofta förbisedda tänkare han inkluderat är Markisen de Sade. Vi kan med andra ord fråga varför Schneewind har ansett de Sade vara mera relevant än till exempel Mary Wollstonecraft? Behandlingen av de Sades verk är kort och Schneewind intresserar sig för honom därför att hans idéer är ”brilliant caricatures of the moral and political theories of his time” (1998, s. 427). I Schneewinds tolkning delar de Sade sin ateism och psykologiska egoism med bland annat Claude Adrien Helvétius, men kritiserar dennas benevolenta psykologiska egoism genom att i detalj studera vilka följder psykologisk egoism kan ha om det visar sig att den inte är benevolent. I detta sammanhang anser Schneewind det viktigt att påpeka att de Sade inte gör någon skillnad mellan män och kvinnor: de Sade skriver ut ”in exhaustive detail what will please such a man, or woman” (Schneewind, 1998, s. 425). Schneewind har mycket riktigt ansett det relevant att påpeka att de Sade ansåg män och kvinnor lika lastbara, men varför har han inte ansett det relevant att i andra sammanhang ta upp argument för eller emot mäns och kvinnors lika dygd?

Som jag nämnt spelar Rousseaus egalitära moraluppfattning en väsentlig roll i Schneewinds tolkning och Schneewind har valt att göra denna uppfattning könsneutral, vilket vi

12. Jag har annanstans sammanfattat diskussionen om varför det finns så få kvinnor inom den akademiska filosofin, med ett fokus på den nordiska kontexten (Reuter, 2015).

kan se redan i att han hänvisar till ”ordinary people” inte ”ordinary men” (Schneewind, 1998, s. 488), som hade varit närmare Rousseaus och Kants eget språkbruk. Liksom många Aristotelesforskare utelämnar en diskussion om Aristoteles uppfattning om kön, har Schneewind utelämnat Rousseaus detaljerade diskussion om skillnaderna mellan manlig och kvinnlig dygd. Valet att göra Rousseaus uppfattning könsneutral har å sin sida gjort Wollstonecrafts detaljerade Rousseaukritik – inklusive hennes brillianta karikatyrer av hans kvinnosyn – irrelevant. Medan de Sades egalitära betonande av mäns och kvinnors lika last utgör en relevant aspekt, så är Wollstonecrafts detaljerade argument för mäns och kvinnors lika dygd irrelevanta, eftersom det inte finns någon mot vem hennes kritik kunde riktas. Vi kan se Schneewind som ett exempel på det fenomen Jennifer Saul beskriver: Han bekänner en explicit uppfattning om jämlikhet, som innefattar jämlikhet mellan könen i den bemärkelsen att han talar om ”ordinary people” inte ”ordinary men”, men samtidigt styrs hans filosofihistorieskrivning av implicita antaganden, som gjort att han dels inte går in på frågan om jämlikhet mellan könen och dels utesluter alla de kvinnliga tänkare som på olika sätt bidragit till autonomins uppkomst.

4. MARY WOLLSTONECRAFT OCH AUTONOMINS UPPKOMST

Så varför borde Wollstonecraft ha inkluderats i Schneewinds analys av autonomins uppkomst och vad skulle detta ha inneburit? Det finns många kvinnliga filosofer som kunde ha tagits med. Lisa Shapiro (2017) har nyligen visat hur den franska 1600-talsfilosofen Gabrielle Suchon tematiserade frågan om oberoende och självbestämmande på ett sätt som skulle ha passat in i och berikat Schneewinds historieskrivning, och många motsvarande studier väntar på att bli skrivna. Wollstonecraft är speciellt intressant därför att hon är samtida med Kant, Schneewinds ändpunkt, och därför att hon liksom Kant var påverkad av Rousseau.¹³ Hennes betydelse för autonomins uppkomst ligger ingalunda enbart i hennes kritik av Rousseaus könsuppfattning, utan hennes analys av moralsubjektets grundläggande självbestämmanderätt kan på flera punkter ses som ett värdigt alternativ till Kants autonomibegrepp.¹⁴

I *A Vindication of the Rights of Woman* (1792) tar Wollstonecraft avstamp i Rousseaus egalitära moralfilosofi och konstaterar: ”Det är rena parodin att säga att en varelse är dygdig om dennes dygd inte är en följd av att varelsen har använt sitt eget förnuft. Detta var vad Rousseau ansåg om männen. Jag inkluderar även kvinnorna” (Wollstonecraft, 1989, s. 90; Wollstonecraft, 2018, s. 56*)¹⁵. Liksom Schneewind vill också Wollstonecraft göra Rousseaus moralfilosofi i en viss bemärkelse könsneutral, men hon gör det inte genom att förbise Rousseaus könsuppfattning utan genom att gå i kritisk dialog med den.¹⁶ Hon betonar att

13. Däremot finns det ingenting som tyder på att Wollstonecraft läste Kant. Hon hänvisar i kritisk anda till hans distinktion mellan det sköna och det sublima i en postumt publicerad anteckning (Wollstonecraft, 1989: 5, s. 275), men med tanke på vad vi vet om Kantreceptionen i 1780- och 1790-talens Storbritannien är det osannolikt att denna hänvisning skulle basera sig på att hon läst Kants egna verk (jmf. Micheli, 1990).

14. Lena Halldenius har ingående studerat Wollstonecrafts analys av frihetens natur och förutsättningar (se t.ex. Halldenius, 2007; 2013 & 2015, i svensk utgåva Halldenius, 2016).

15. De svenska citaten ur *A Vindication of the Rights of Woman* baserar sig på Ingrid Ingemarks översättning (Wollstonecraft, 2018), men en asterisk anger att översättningen är ändrad.

16. Jag har annanstans analyserat Wollstonecrafts Rousseau-kritik (Reuter, 2014).

kvinnor kan bli fullvärdiga moralsubjekt bara om de a) är fria från förtryck, inklusive det könsrelaterade förtryck Rousseau inte beaktar, och b) får en adekvat utbildning och lär sig använda sitt eget förnuft. Jag kommer här att fokusera speciellt på det andra villkoret, på hur man kan lära sig att tänka själv, och ämnar visa på vilket sätt Wollstonecraft kritiskt vidareutvecklar Rousseaus insikter.¹⁷

I sitt pedagogiska huvudverk *Émile* (1762) studerar Rousseau hur man kan lära någon att tänka och handla självständigt. Hur bör en pedagog använda sin auktoritet så att eleven lär sig självständighet, inte lydnad, efterapande och underkastelse? Rousseau betonar att man som pedagog måste vara väl medveten om att ”det sällan är i din makt att föreslå [eleven] vad han bör lära sig. Det är i hans makt att önska det, att söka det, att finna det. Det är i din makt att ställa det inom räckhåll, att skickligt ge upphov till en önskan och att ge honom medlen att tillfredsställa den” (Rousseau, 1817, s. 163).¹⁸ Tanken är att när eleven tvingas lära sig själv, använder ”han sitt eget förnuft och inte en annans” (Rousseau, 1817, s. 195–196). Detta är ytterst väsentligt eftersom den som lär sig följa en auktoritet samtidigt lär sig följa andras åsikter och dessa är enligt Rousseau den vanligaste källan till misstag. Målsättningen är klar, men det är inte alltid lika klart hur den i praktiken skall uppnås och i *Émile* handlar det ofta om att manipulera elevens önskningar med knep som lätt ter sig både auktoritära och rent av lögnaktiga.¹⁹

Den pedagogiska paradox Rousseau försöker lösa är nära kopplad till den egalitära moralfilosofi som Schneewind tillskriver honom, men Schneewind själv nämner bara i förbifarten den egalitära moralfilosofins pedagogiska utmaningar (1998, s. 478). Han har valt att istället kontrastera Rousseaus egalitära uppfattning med den intellektualistiska moralfilosofin och dess perfektionistiska strävanden. Enligt Schneewind är denna moralfilosofi, företrädd av bland annat G. W. Leibniz och Christian Wolff, problematisk därför att den gör moraliskt handlande beroende av moralfilosofens auktoritet. Schneewind betonar att innan Kant kunde formulera sitt autonomibegrepp måste han överge sin lärare Wolffs idé om att filosofen bör fostra den vanliga människan. En sådan hierarki är enligt Schneewind oförenlig med en egalitär moraluppfattning. Filosofens moraliska auktoritet måste ersättas med en respekt för den vanliga människans moraliska status och det var enligt Schneewind just detta Rousseau lärde Kant (Schneewind, 1998, s. 488–489). Schneewinds betonande av en kritisk inställning till moralfilosofens pedagogiska auktoritet, något som vi ovan såg att förvisso finns också hos Rousseau, verkar ha gjort att han också i övrigt förbisett moralfostrans betydelse och låtit bli att ta upp frågan om vad en egalitär moralfostran förutsätter, trots att detta är en central frågeställning hos Rousseau och ett tema som också Kant själv tar upp, inte minst i sin berömda uppsats *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* (1784).²⁰ Hos Schneewind är en egalitär moralisk förmåga något som tas för givet snarare än något som måste uppnås genom fostran.

17. Halldenius studerar ingående hur Wollstonecraft begreppsligar och kritiserar förtryck (se speciellt Halldenius, 2015 & 2016).

18. Översättningarna av citaten ur *Émile* är mina egna.

19. Se till exempel berättelsen om hur berättaren först får sin elev att känna stolthet över vad han lärt sig och sedan låter en trollkarl håna honom, så att han ska lära sig att berömmelse inte är det rätta motivet att söka kunskap (Rousseau, 1817, s. 156–159). Intressant nog handlar denna berättelse inte uttryckligen om *Émile*, utan Rousseau hänvisar till en elev ”för länge sedan”.

20. Uppsatsen finns även i svensk utgåva (Kant, 1989).

Sett ur Schneewinds perspektiv utgör Wollstonecrafts moralfilosofi en anomali, som inte passar in i motsättningen mellan egalitarianism och intellektualistisk perfektionism. Liksom sin mentor Richard Price tillhör Wollstonecraft den teologiska och moralfilosofiska tradition som ofta kallas intellektualism. Tänkare inom denna tradition betonar att Gud definieras av sitt förnuft (inte sin vilja) och att de moraliska bud han gett människorna baserar sig på hans kunskap om eviga och av både honom och människorna oberoende principer (Schneewind, 1998, s. 8–9).²¹ Människan är skapad i Guds avbild och utmärks av sitt förnuft, men medan Guds förnuft är fullständigt, är människans förnuft ofullständigt och ständigt utsatt för risken att missta sig. Trots dess ofullständiga karaktär kan och bör människan utveckla sitt förnuft, som Wollstonecraft helt enkelt definierar som ”förmågan att förbättras; eller rätare sagt förmågan att upptäcka sanningen” (Wollstonecraft, 1989, s. 122; Wollstonecraft, 2018, s. 110). Moralisk handling förutsätter en perfektionistisk strävan att ständigt utveckla sitt förnuft. Både Price och Wollstonecraft betonar att människan kan handla moraliskt bara då hon vägleds av sitt eget förnuft, inte av auktoriteter,²² men medan Price inte ägnar moralföstran speciellt mycket uppmärksamhet, så fokuserar Wollstonecraft i Rousseaus anda uttryckligen på hur man kan lära någon tänka självständigt.

Vi såg redan att Wollstonecraft vill utvidga Rousseaus uppfattning om nödvändigheten att använda sitt eget förnuft så att den också omfattar kvinnor, och vi hittar talrika passager där hon problematiserar en auktoritär föstran. I en viktig passage i *A Vindication of the Rights of Woman* skriver hon:

Faktum är att människor förväntar sig mer av föstran (*education*) än den förmår ge. Kloka föräldrar eller lärare kan stärka kroppen eller vässa de verktyg med vilka barnet skall inhämta kunskap. Den ljuva lönen för mödan kan individen dock endast förtjäna genom sin egen flit. Det är nästan lika befängt att försöka inge en ung människa vishet med hjälp av en annan individs erfarenheter, som att förvänta sig att kroppen skall stärkas av övningar som man enbart talar om eller är åskådare till. (Wollstonecraft, 1989, s. 183; Wollstonecraft, 2018, s. 215–216*)

Liksom Rousseau betonar Wollstonecraft att hennes pedagogiska uppfattning skiljer sig från en pedagogik där barnet ”bara bibringas åsikter som grundar sig på lärarnas auktoritet” (Wollstonecraft, 1989, s. 183; Wollstonecraft, 2018, s. 216). Både Rousseau och Wollstonecraft skiljer mellan genuin inläring, då eleven anammar kunskap genom att lära sig använda sitt eget förnuft, och en auktoritär undervisning, som om den alls lyckas, resulterar i att eleven anammar andras åsikter utan att lära sig bedöma om dessa är korrekta eller inte.

Att tänka själv, anamma kunskap och lära sig handla moraliskt kräver övning och ansträngning, och denna ansträngning kräver motivation. Medan Rousseau ofta skapar

21. Schneewinds ingående behandling av intellektualismens och voluntarismens (enligt vilken det är Gud som själv skapat moralprinciperna utgående ifrån sin vilja) moralfilosofiska betydelse hör till bokens styrkor och han ägnar Richard Prices intellektualism en relativt detaljerad genomgång, som också hjälper när man vill placera in Wollstonecraft i berättelsen om autonomins uppkomst, samtidigt som hon visar på brister i Schneewinds berättelse.

22. Price formulerar sin antiauktoritära ståndpunkt i sitt lovtal till den franska revolutionen, där han skriver ”the dominion of kings changed for the dominion of laws, and the dominion of priests giving way to the dominion of reason and conscience” (Price, 1991, s. 195).

motivation med hjälp av olika mer eller mindre konstlade trick – tutorn låter till exempel Emile tro att de tappat bort sig i skogen lagom inför lunch, så att den hungriga unge mannen skall lära sig orientera hemåt – betonar Wollstonecraft att ”vi inte kan göra en sak väl om vi inte älskar den för dess egen skull” (Wollstonecraft, 1989, s. 188; Wollstonecraft, 2018, s. 224*; jmf. Rousseau, 1817, s. 165–167). Rousseau betonar också kunskapens egenvärde i den bemärkelsen att tutorn ger sin elev en reprimand då denna vill visa sig lärd och kunnig för att nå berömmelse (Rousseau, 1817, s. 159), men han lägger betydligt mera vikt vid kunskapens praktiska ändamål än vad Wollstonecraft gör. Hennes betonande av kunskapens egenvärde är direkt kopplat till hennes teologiskt grundade perfektionism: Eftersom människan är skapad som en förnuftig varelse, är hennes inneboende målsättning att utveckla sitt förnuft (se t.ex. Wollstonecraft, 1989, s. 81; Wollstonecraft, 2018, s. 39–40). Denna målsättning är en nödvändig förutsättning för moraliskt handlande, men den sträcker sig också bortom jordelivet i och med att sann kunskap är det enda som kan ”ge näring åt själen när den lämnar kroppen” (Wollstonecraft, 1989, s. 123; Wollstonecraft, 2018, s. 113).

Vi kan, tror jag, koppla samman Wollstonecrafts betonande av den inre motivationens nödvändighet med hennes för sin samtid relativt liberala syn på fiktionens pedagogiska betydelse.²³ I en mycket intressant passage beskriver hon en klok man som ansvarar för fostran av sin dotter och brorsdotter. Brorsdottern var en bokslukare som ”ägnat sig åt ett planlöst läsande” och henne ledde mannen att läsa historiska verk och moralesäer, medan dottern ”motsatte sig all form av nyttig sysselsättning” och henne lät fadern läsa romaner med motiveringen att om de väcker hennes läslust skapas en grund att bygga vidare på och att ”felaktiga åsikter var bättre än inga alls” (Wollstonecraft, 1989, s. 257; Wollstonecraft, 2018, s. 340). Wollstonecraft betonar att för att man skall kunna lära sig använda sitt förnuft måste man ha intryck som man kan bearbeta och vars sanningshalt man kan lära sig urskilja. Därför är det bättre med felaktiga uppfattningar än med inga uppfattningar alls. En alltför skyddad tillvaro är en orsak till att kvinnor inte ges samma möjligheter att utveckla sin omdömesförmåga som män. Wollstonecraft skriver:

[E]n av orsakerna till att män är modigare och mer omdömesgilla än kvinnor är att de ger lidelserna friare tyglar och blir mer vidsynta på grund av att de oftare hamnar på avvägar. När de sedan genom att bruka sitt eget förnuft bestämmer sig för någon orubblig princip har de antagligen sina starka lidelser att tacka för detta. (Wollstonecraft, 1989, s. 179; Wollstonecraft, 2018, s. 209.)

Kvinnors underläge beror med andra ord inte enbart på att de inte ges en utbildning som stärker deras förnuft utan också på att de inte ges möjlighet till mångsidiga erfarenheter. Wollstonecrafts liberala syn på vilseledande intryck utgör en tydlig skillnad mellan hennes uppfattning och Rousseaus syn, som betonar att vilseledande passioner inte kan stävjas när de en gång uppkommit och att det därför är viktigt att tutorn reglerar vilken typ av intryck

23. Rousseau, å andra sidan, förhåller sig generellt skeptiskt till böcker och betonar att ”Det barn som läser tänker inte, han bara läser” (Rousseau, 1817, s. 151). Därför föredrar han praktiska övningar framom böcker och de enda undantagen är Daniel Defoes *Robinson Crusoe*, som fyller en viktig funktion i Emiles fostran, och François Fénelons *Telemachus*, via vilken Sophie förälskar sig i Emile. Jag har annanstans diskuterat Rousseaus och Wollstonecrafts syn på skönlitteratur och deras olika uppfattningar om föreställningsförmågan (Reuter, 2017). Halldenius har ingående analyserat de filosofiska ståndpunkter Wollstonecraft utvecklar i sina egna romaner (Halldenius, 2013; 2015, s. 51–74, & 2016, s. 85–123).

Emile tillåts ha.²⁴ Det är viktigt att märka att skillnaden mellan Rousseaus och Wollstonecrafts uppfattningar uttryckligen har att göra med deras skilda uppfattningar om förnuftets möjlighet att reglera passioner. Medan Rousseau betonar förnuftets begränsade möjligheter (Rousseau, 1817, s. 63), kan Wollstonecraft tillåta att unga människor rycks med av sina passioner därför att förnuftet, om det bara ges de rätta möjligheterna att utvecklas, kan skilja mellan sanna och falska intryck och därmed även stävja missriktade passioner. Wollstonecraft kombinerar därmed intellektualismens starka förnuftsbegrepp, som hon delar med bland annat Price, med en betydligt mera nyanserad bild av passionernas moralfilosofiska betydelse än den bild vi hittar hos andra intellektualister. Redan detta faktum gör att hon företräder en moralfilosofisk uppfattning som saknas i Schneewinds översikt.²⁵

5. SAMMANFATTNING

Schneewinds negligering av frågan om jämlikhet mellan könen och kvinnliga tänkares bidrag till autonomins uppkomst går hand i hand med att han inte fäster uppmärksamhet vid frågor som berör moralfostran. Nästan alla kvinnliga tänkare under 1600- och 1700-talen uppmärksammade på ett eller annat sätt fostrans betydelse, och liksom Broad och Detlefsen också påpekar, innebär en filosofihistorieskrivning som inkluderar dessa kvinnor att man samtidigt omvärderar den ofta marginaliserade pedagogikens filosofiska betydelse (Broad & Detlefsen, 2017, s. 5). Kvinnliga tänkares intresse för fostran och utbildning var ofta nära kopplade till argument om kvinnor och mäns jämlika förmåga, och dessa tänkare betonade att förmågan i sig inte räcker, utan kvinnor måste ges möjlighet att utveckla sitt tänkande och handlande. Vi har sett hur Wollstonecraft argumenterar för sin position och Shapiros tolkning av Suchons bidrag till autonomins uppkomst pekar intressant nog i en liknande riktning. Shapiro visar att Suchon inte nöjde sig med att konstatera att frihet, kunskap och moraliskt självbestämmande är naturligt givna mänskliga förmågor, utan att hon explicit fokuserade på vad som bör göras så att kvinnor ges lika möjlighet att utveckla och utöva dessa förmågor (Shapiro, 2017, s. 61).

Studier i Schneewinds negligering av frågan om jämlikhet mellan könen och de kvinnliga tänkarnas bidrag synliggör det faktum att han också negligerar moralpedagogiska frågor. Avslutningsvis är det dock viktigt att märka att negligeringen av moralpedagogik inte enbart är ett könsrelaterat problem, utan har konsekvenser också för Schneewinds tolkning av bland andra Rousseau och Kant. Genom att inte gå in på frågan om hur man kan lära någon att tänka självständigt förbiser Schneewind en av moralautonomins väsentligaste moralpsykologiska förutsättningar. Han kan motivera sin tolkning med att han utgår ifrån Kants kategoriska imperativ,²⁶ vars giltighet är oberoende av empiriska förutsättningar såsom moralisk fostran och utveckling, men en sådan infallsvinkel leder till en skev tolk-

24. Däremot delar Rousseau Wollstonecrafts uppfattning om att det krävs intryck och begär för att människan skall sporras att använda sitt förnuft: en människa som aldrig upplevt begär eller rädslor skulle aldrig bemöda sig att använda sitt förnuft (Rousseau 2002, 97; jmf. Reuter, 2017).

25. Jag har annanstans diskuterat passionernas betydelse för Wollstonecrafts moralfilosofi (Reuter, 2016) och i detalj analyserat hennes bidrag till autonomins uppkomst (Reuter, 2018).

26. Schneewind ger inte en så här explicit motivering, men han betonar att han tar Kants autonomibegrepp som sin utgångspunkt och att detta ”skews [his] selection of philosophers and topics of presentation” (Schneewind, 1998, s. 6).

ning av Kants moralfilosofi i dess helhet och framförallt till en skev tolkning av de moralfilosofiska frågor Kant ville besvara.²⁷ Moralpedagogiska handböcker var en genre där de kvinnliga tänkarna var väl företrädade, men kvinnorna var ingalunda de enda 1600- och 1700-talsfilosofer som ansåg moralfostran vara en nödvändig förutsättning för moraliskt handlande. Hela tanken att lydnad skall ersättas av självbestämmande (*self-governance*), som Schneewind fokuserar på, ansågs av de allra flesta förutsätta en moralpedagogisk förankring. Locke och Rousseau är de mest berömda exemplen. Schneewinds filosohistorieskrivning blir skev just i och med att han inte går in på frågan om hur en jämlik förmåga att handla moraliskt kan uppnås. Han antar att förmågan finns och diskuterar varken dess pedagogiska eller samhällspolitiska förutsättningar.

Vi kan nu se hur Schneewind, trots sitt explicita intresse för en uttryckligen egalitär moralfilosofi, kommit att utesluta två frågeställningar som är intimt kopplade till en sådan moralfilosofis förutsättningar: frågan om jämlikhet mellan könen, och frågan om hur man kan fostra någon att tänka och handla självständigt. Denna slutsats belyser samtidigt hur filosofihistorieskrivningens marginalisering av kvinnliga tänkare på ett intrikat sätt är sammankopplat med grundläggande filosofiska frågeställningar som inte i sig är direkt kopplade till könsfrågan.²⁸

LITTERATUR

- Alanen, L. (2003). *Descartes's Concept of Mind*. Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press.
- Bergès, S. (2015). Epistemisk orättvisa och den feministiska filosofihistorien, övers. L. Halldenius. *Tidskrift för politisk filosofi* 19(3), 46-59. Hämtad från https://www.politiskfilosofi.se/fulltext/2015-3/pdf/TPF_2015-3_46-59_berges.pdf
- Broad, J. (2002). *Women Philosophers of the Seventeenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Broad, J. & Detlefsen, K. (2017). Introduction. I J. Broad & K. Detlefsen (Red.), *Women and Liberty, 1600-1800: Philosophical Essays* (s. 1-14). Oxford: Oxford University Press.
- Deslauriers, M. (2003). The Virtues of Women and Slaves. *Oxford Studies in Ancient Philosophy* 25, 213-231.
- Deslauriers, M. (2009). Sexual Difference in Aristotle's *Politics* and His Biology. *Classical World* 102(3), 215-231. DOI: [10.1353/clw.0.0083](https://doi.org/10.1353/clw.0.0083)
- Freeland, C. (Red.). (1998). *Feminist Interpretations of Aristotle*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Gatti, H. (2015). *Ideas of Liberty in Early Modern Europe: From Machiavelli to Milton*. Princeton, NJ & Oxford: Princeton University Press.
- Greenwald, A.G. & Banaji, M.R. (1995). Implicit Social Cognition: Attitudes, Self-Esteem, and Stereotypes. *Psychological Review* 102(1), 4-27. DOI: [10.1037/0033-295X.102.1.4](https://doi.org/10.1037/0033-295X.102.1.4)

27. Schneewind går så långt att när han diskuterar hur Rousseau lärde Kant uppmärksamma allemans moraliska förmåga citerar han en av Kants *Bemerkungen*, där denna betonar att man måste *lära* ungdomen respektera den allmänna moralförståelsen, men Schneewind tar fasta enbart på moralförmågans egalitära karaktär, inte på att detta är något som måste läras (Schneewind, 1998, s. 488).

28. Uppsatsen baserar sig på ett (ursprungligen engelskspråkigt) föredrag jag höll på Filosofidagarna, Uppsala universitet, 25-27.8.2017. Jag tackar organisatörerna för inbjudan och publiken för insiktsfulla kommentarer. Ytterligare tack till *Norsk Filosofisk Tidsskrifts* temareddaktör Hilde Vinje och två anonyma läsare samt Sandrine Bergès, Marguerite Deslauriers, Erika Ruonakoski, Alberto Siani och Miira Tuominen för deras kommentarer i arbetets olika skeden.

- Haldenius, L. (2007). The Primacy of Right. On the Triad of Liberty, Equality and Virtue in Wollstonecraft's Political Thought. *British Journal for the History of Philosophy* 15(1), 261-279. DOI: 10.1080/09608780601087988
- Haldenius, L. (2013). The Political Conditions of Free Agency: The Case of Mary Wollstonecraft. I Q. Skinner & M. van Gelderen (Red.), *Freedom and the Construction of Europe*, vol. 2 (s. 227-243). Cambridge: Cambridge University Press.
- Haldenius, L. (2015). *Mary Wollstonecraft and Feminist Republicanism*. London: Pickering & Chatto.
- Haldenius, L. (2016). *Mary Wollstonecraft, feminism och frihetens förutsättningar*, övers. J. Jakobsson. Stockholm: Thales.
- Haslanger, S. (2008). Changing the Ideology and Culture of Philosophy: Not by Reason (Alone). *Hypatia* 23(2), 210-223. doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1111/j.1527-2001.2008.tb01195.x
- Heinämaa, S. (2003). *Toward a Phenomenology of Sexual Difference: Husserl, Merleau-Ponty, Beauvoir*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Hutton, S. (2015). "Blue-Eyed Philosophers Born on Wednesdays": An Essay on Women and History of Philosophy. *The Monist* 98, 7-20. DOI: 10.1093/monist/onu003
- Irigaray, L. (1974). *Speculum de l'autre femme*. Paris: Les Éditions Minuit.
- Kant, I. (1989). Svar på frågan: Vad är upplysning?, övers. Joachim Retzlaff. I B. Östling (Red.), *Vad är upplysning* (s. 25-36). Stockholm: Symposion.
- King, M.L. & Rabil Jr., A. (1998). The Other Voice in Early Modern Europe: Introduction to the Series. I A.M. van Schurman, *Whether a Christian Woman Should be Educated and Other Writings from her Intellectual Circle*, red. & övers. J.L. Irwin (s. vii-xxvi). Chicago: University of Chicago Press.
- Lane, K.A., Banaji, M.R., Nosek, B.A. & Greenwald, A.G. (2007). Understanding and Using the Implicit Association Test: IV. What We Know (So Far) about the Method. I B. Wittenbrink & N. Schwarz (Red.), *Implicit Measures of Attitudes* (s. 59-102). New York: Guilford Press.
- Lloyd, G. (1999). *Det manliga förnuftet: "Manligt" och "kvinnligt" i västerländsk filosofi*, övers. E. Stjernberg. Stockholm: Thales.
- Micheli, G. (1990). The Early Reception of Kant's Thought in England 1785-1805. I G. MacDonald Ross & T. McWalter (Red.), *Kant and his Influence* (s. 202-314). Bristol: Thoemmes.
- O'Neill, E. (1998). Disappearing Ink: Early Modern Women Philosophers and their Fate in History. I J.A. Kourany (Red.), *Philosophy in a Feminist Voice: Critiques and Reconstructions* (s.16-62). Princeton: Princeton University Press.
- Pal, C. (2012). *Republic of Women: Rethinking the Republic of Letters in the Seventeenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pettersen, T. (2011). *Filosofiens annet kjønn*. Oslo: Pax Forlag.
- Price, R. (1991). *Political Writings*, red. D. O. Thomas. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reuter, M. (2010). Är förnuftet manligt? En studie i könsmetaforens betydelser, övers. F. Westerlund. I U. Björk & L. Folkmarsson Käll (Red.), *Stil, kön, andrahets* (s. 25-52). Göteborg: Daidalos.
- Reuter, M. (2014). "Like a Fanciful Kind of Half Being" Mary Wollstonecraft's Criticism of Jean-Jacques Rousseau. *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* 29(4), 925-941. doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1111/hypa.12105
- Reuter, M. (2015). Varför så få kvinnor? Könsfördelningen inom den akademiska filosofin. *Tidskrift för politisk filosofi* 19(3), 5-19. Hämtad från https://www.politiskfilosofi.se/fulltext/2015-3/pdf/TPF_2015-3_05-19_reuter.pdf
- Reuter, M. (2016). The Role of the Passions in Wollstonecraft's Notion of Virtue. I S. Bergès & A. Coffee (Red.), *Wollstonecraft's Social and Political Philosophy* (s. 50-66). Oxford: Oxford University Press.
- Reuter, M. (2017). Jean-Jacques Rousseau and Mary Wollstonecraft on the Imagination. *British Journal for the History of Philosophy* 25(6), 1116-1137. doi.org/10.1080/09608788.2017.1334188

- Reuter, M. (2018). Mary Wollstonecraft's Contribution to the "Invention of Autonomy". I A. Siani (Red.), *Women Philosophers on Autonomy: Historical and Contemporary Perspectives* (s. 112-130). London & New York: Routledge.
- Rousseau, J.-J. (1817). *Œuvres de J. J. Rousseau, Citoyen de Genève*, vol. 2. Paris: A. Belin.
- Rousseau, J.-J. (2002). *The Social Contract and the First and Second Discourses*, red. S. Dunn. New Haven & London: Yale University Press.
- Sampson, K. (2006). *Ontogony: Conceptions of Being and Metaphors of Birth in the Timaeus and the Parmenides*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Saul, J. (2013). Implicit Bias, Stereotype Threat, and Women in Philosophy. I K. Hutchison & F. Jenkins (Red.), *Women in Philosophy: What Needs to Change?* (s. 39-60). Oxford: Oxford University Press.
- Schiebinger, L. (1989). *The Mind has No Sex? Women in the Origins of Modern Science*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Schneewind, J. B. (1998). *The Invention of Autonomy: A History of Modern Moral Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schurman, A.M. v. (1998). *Whether a Christian Woman Should be Educated and Other Writings from her Intellectual Circle*, red. & övers. J.L. Irwin. Chicago: University of Chicago Press.
- Shapiro, L. (2007). Volume Editor's Introduction. I L. Shapiro (Red. & Övers.), *The Correspondence Between Princess Elisabeth of Bohemia and René Descartes* (s. 1-51). Chicago & London: University of Chicago Press.
- Shapiro, L. (2017). Gabrielle Suchon's "Neutralist": The Status of Women and the Invention of Autonomy. I J. Broad & K. Detlefsen (Red.), *Women and Liberty, 1600-1800: Philosophical Essays* (s. 50-65). Oxford: Oxford University Press.
- Songe-Møller, V. (1999). *Den greske drømmen om kvinnens overflødighet: Essays om myter og filosofi i antikkens Hellas*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Tuana, N. (Red.). (1994). *Feminist Interpretations of Plato*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Witt, C. (2011). *The Metaphysics of Gender*. Oxford: Oxford University Press.
- Wollstonecraft, M. (1989). *The Works of Mary Wollstonecraft*, vol. 5, red. J. Todd & M. Butler, ass. red. E. Rees-Mogg. London: William Pickering.
- Wollstonecraft, Mary. (2018). *Till försvar för kvinnans rättigheter*, övers. Ingrid Ingemark. Stockholm: Ordfront.